

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางสาวสุรางค์ศรี คันทันเสียงสม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๐

008340

117071009

THAI - JAPANESE RELATIONS DURING THE REIGNS OF
KING RAMA V, RAMA VI AND RAMA VII

Miss Surangsri Tonsiengsom

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1977

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

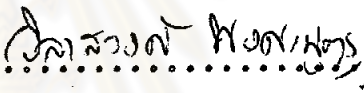

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ)

คณบดี

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์..........ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี ตุก)
..........กรรมการ

(ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์)
..........กรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิลาสวัสดิ์ พงศ์บุตร)

..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ)

อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย : ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์
รองศาสตราจารย์ ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดย นางสาวสุรางค์ศรี ตันเสียงสม

แผนกวิชา ประวัติศาสตร์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชื่อ นางสาวสุรางค์ศรี ตันเลี้ยงสม แผนกวิชา ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา ๒๕๑๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย
และประเทศญี่ปุ่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจะทราบถึงนโยบายของทั้งสองประเทศ
ที่มีต่อกัน โดยเริ่มตั้งแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศใน พ.ศ. ๒๓๘๗ (ค.ศ. ๑๘๔๔) มีฐานะ
เป็นประเทศเล็ก ๆ ที่มีการพัฒนาตามแบบประเทศตะวันตกเช่นเดียวกับไทย จนถึง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ญี่ปุ่นมีฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจ
ความสัมพันธ์ของทั้งสองได้เปลี่ยนไปตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ประการ
สำคัญ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะชี้ให้เห็นถึงการขยายอิทธิพลทางค่านิยมเศรษฐกิจของญี่ปุ่น
ในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๕ บท ไม่รวมบทนำและบทสรุป

บทนำ กล่าวถึงความสำคัญของเรื่อง จุดมุ่งหมายและขอบเขตในการวิจัย
การดำเนินการค้นคว้า และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ บทที่ ๑ กล่าวถึงความ
เป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่เริ่มแรกใน
สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา จนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว บทที่ ๒ อธิบายสาเหตุของการเปิดความสัมพันธ์ในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกล่าวถึงนโยบายของทั้งสองประเทศที่มี
ต่อกัน บทที่ ๓ เน้นถึงบทบาทและความสำคัญของชาวญี่ปุ่นที่เข้ามารับราชการใน
ประเทศไทย มีทั้งทางด้านกฎหมาย การศึกษา และการเกษตรกรรม

บทที่ ๔ วิเคราะห์และวิจารณ์ถึงสิทธิสภาพนอกอาณาเขต สาเหตุของการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ญี่ปุ่น ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการเสียสิทธิพิเศษนี้ การแก้ไขของรัฐบาลไทยเพื่อจะได้สิทธิพิเศษนี้คืนมา บทที่ ๕ บรรยายความสัมพันธ์ทางค่านเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น การได้เปรียบดุลและเสียเปรียบดุล สินค้าสำคัญของประเทศทั้งสอง รวมทั้งกล่าวถึงองค์การและบริษัทการค้าที่มีส่วนช่วยให้การค้าระหว่างประเทศทั้งสองนี้เป็นไปอย่างสะดวก บทสรุป สรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งจะแบ่งออกได้เป็นสอง ลักษณะ คือ ระยะเวลาเป็นลักษณะประเทศเล็กติดต่อกัน แต่ต่อมาภายหลังเป็นลักษณะประเทศมหาอำนาจจะพึงปฏิบัติต่อประเทศเล็ก และจะชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของญี่ปุ่นที่จะเพิ่มอิทธิพลในประเทศไทยทั้งทางค่านเศรษฐกิจและการเมือง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title Thai - Japanese Relations During the Reigns
 of King Rama V, Rama VI and Rama VII
Name Miss Surangsri Tonsiengsom Department History
Academic Year 1976

Abstract

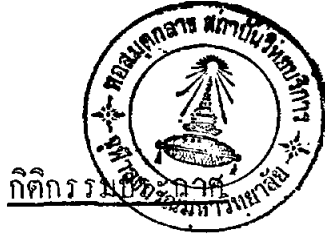
The thesis aims at studying the relationship between Thailand and Japan during the reigns of King Rama V, Rama VI and Rama VII in order to know the policies between the two countries. The study covers the period from the time Japan opened her intercourse with Thailand in the Ayudhya period down to the reign of King Chulalongkorn or Rama V and the reign of King Rama VII. The relationship between the two countries was changed during that time. Most of this thesis seeks to reveal Japan's economic expansion in Thailand.

The thesis is divided into 5 chapters excluding the introduction and the conclusion which can be summarised as follows: the introduction states the significance of the topic, the purpose, the scope and the research method as well as the problems and the benefit gained from the study. Chapter 1 deals with the development of Thai - Japanese relations from the ancient time to the reign of King Rama V. Chapter 2 explains the reasons behind the renewal of the relationship between Thailand and Japan in the reign of King Rama V, the policies of the two countries, and the cordialty between the two countries during that time. Chapter III emphasises the

๓

role and importance of several Japanese working for the Thai government. These Japanese are in the Ministry of Justice, Education and Agriculture, Chapter IV analyses and criticises the extra - territoriality, the reason that the Thai had to surrender this privilege to Japan, and other problems that followed, and the ways to abolish it. Chapter V explains the economic relations between the two countries, that alternately waxed and waned. It deals also with organizations and companies that help facilitate trading. The concluding chapter summarizes the relationship between Thailand and Japan which could be characterised into two categories : that between small countries in the beginning to be developed into that between a powerful nation and a small one. It points out also the tendency that Japan would try to increase its influence upon Thailand in economics as well as in politics.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์ และ
รองศาสตราจารย์ อิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ ที่กรุณาใช้เวลาอันมีค่ารับภาระควบคุม
การวิจัย ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ และแนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์แก่ผู้เขียน
จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

ศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี กุ๊ก และ ศาสตราจารย์ วิลาสวงศ์ พงศ์บุตร
กรุณาอ่านตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ และให้กำลังใจตลอดมา ผู้เขียน
กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เขียน อีระวิทย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แกมสุข นุ่มนนท์ ที่กรุณาให้คำ
แนะนำและให้พิมพ์เอกสาร Professor Sichi Iwao, Professor Toshio
Kawabe ซึ่งกรุณาให้คำแนะนำและแปลเอกสารภาษาญี่ปุ่นที่มีค่า ผู้เขียนขอขอบคุณ
มา ณ ที่นี้ด้วย

ขอบคุณ อาจารย์ ปิยจิตร ทาแดง อาจารย์ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์
อาจารย์มณฑา พิมพ์ทอง ที่ช่วยเหลือผู้เขียนในด้านภาษาญี่ปุ่น ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่
กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เจ้าหน้าที่กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ
เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ เจ้าหน้าที่สำนักงานข่าวสารญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ห้องบริการ
คณะวิศวกรรมศาสตร์ อาจารย์ปิลันธน์ จันทิมภา อาจารย์จรจิต เปรมากุล
คุณมุสกี ลิ้มพะสุต คุณมยุรี นกยูงทอง คุณกาญจนา ศุภวิริยกุล คุณนิตยา ศิลป์ศรีกุล
ที่ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

ความรัก ความห่วงใย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ จาก คุณพ่อ คุณแม่
เป็นแรงผลักดันสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอกราบระลึกถึงพระคุณ
อันมีค่าประมาณได้ไว้ ณ โอกาสนี้.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ค

กิตติกรรมประกาศ

จ

รายการตารางประกอบ

ญ

รายการภาพและแผนภูมิประกอบ

ฉ

บทนำ

ช

บทที่ ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่สมัย
เริ่มแรก จนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว

๗

- สมัยสุโขทัย

๘

- สมัยกรุงศรีอยุธยา

๑๐

- ชาวญี่ปุ่นกับการเมืองและการปกครองของไทย

๒๐

- สภาพของญี่ปุ่นในช่วงเวลาที่ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา

๓๐

บทที่ ๒ ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

๓๘

- การปรับปรุงสมัยเมจิ

๓๘

- การลงนามสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทย
และประเทศญี่ปุ่น

๔๕

- นโยบายของประเทศทั้งสองที่มีต่อกัน

๕๕

๑. นโยบายของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

๕๕

๑.๑ นโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

๕๕

เจ้าอยู่หัวกับประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)

- อิทธิพลของญี่ปุ่นในการปรับปรุงประเทศใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๕๘
- ทางด้านการศึกษา	๕๘
- ทางด้านการเกษตร	๖๒
- ทางด้านการทหาร	๖๓
๑.๒ นโยบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๕) กับประเทศญี่ปุ่น	๖๕
- นโยบายของไทยกับการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นของจีน	๗๔
๒. นโยบายของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น	๘๓
๒.๑ นโยบายของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๘๘๗-๑๙๑๔)	๘๓
๒.๒ นโยบายของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๑๕-๑๙๓๒)	๘๗
บทที่ ๓ บทบาทของชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาบริวข้องการในประเทศไทย	๙๓
- นายโทคิชิ มาซาโอะ (Mr. Tokichi Masao)	๙๔
- นายมาซาโอะ กับงานร่างประมวลกฎหมาย	๙๗
- นายมาซาโอะ กับการขุดเหล็กสถิติสภาพนอกอาณาเขต	๑๐๒
- นางสาวเทสึ ยาชูจิ (Miss. Tetsu Yasui)	๑๐๗
- นายคาเมทาโร โทยามะ (Mr. Kametaro Toyama) กับกรมช่างไหม	๑๑๔
บทที่ ๔ ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต	๑๒๕
- สิทธิสภาพนอกอาณาเขต	๑๒๕
- สิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย	๑๒๕

- การเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ประเทศญี่ปุ่น ๑๓๓
- ปัญหาสืบเนื่องจากการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ๑๓๕
 - ๑. เรื่องคำรวจญี่ปุ่นกระทำการโดยพลการ ๑๓๖
 - ๒. เรื่องความเข้าใจผิดระหว่างราชทูตญี่ปุ่นและรัฐบาลไทย ๑๓๘
 - ๓. เรื่องคนในบังคับญี่ปุ่นก่อความวุ่นวาย ๑๓๘
 - ๔. เรื่องการออกหนังสือและธงคัมภรอกนจีน ๑๓๙
- การแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ๑๔๖
 - ๑. การปฏิรูปกฎหมายไทยให้เป็นที่ยอมรับของประเทศตะวันตก ๑๔๖
 - ๒. การเจรจาเพื่อยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ๑๕๐

๖ บทที่ ๕ ความสัมพันธ์ทางค้า เศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ๑๖๐

- การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในสมัยเมจิ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๔ ๑๖๑

(ค.ศ. ๑๘๖๘-๑๙๑๑)
- การค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๖๓
- ความสนใจของญี่ปุ่นที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๖๕
- ความเจริญทางค้า เศรษฐกิจของญี่ปุ่นระยะสงครามโลกครั้งที่ ๑ ๑๗๐

พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑ (ค.ศ. ๑๙๑๔-๑๙๑๘)
- การค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๗๓
 - ระยะเวลาที่หนึ่ง พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๕ ๑๗๓
 - ระยะเวลาที่สอง พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๘ ๑๗๕

- ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยและ
ประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว ๑๓๕
- องค์การสำคัญทางด้านการเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ๑๔๓
 - ระบบไชบัตสุ (Zaibatsu) ๑๔๓
 - โชจิ (Shoji) ๑๔๕
- การจัดตั้งบริษัทและสมาคมต่าง ๆ ๑๕๐
 - ๑. บริษัทสยามและญี่ปุ่นเทรดดิ้งกับนีลิมิเทค ๑๕๑
 - ๒. สมาคมค้าขายสยาม-ญี่ปุ่น (Siam-Japan
Trading Association) ๑๕๑
 - ๓. สมาคมประเทศญี่ปุ่นและสยาม
(Siam Association) ๑๕๑

บทสรุป

๒๑๔

บรรณานุกรม

๒๑๕

ภาคผนวก

๒๓๕

ประวัติการศึกษา

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการตารางประกอบ

หน้า

ตารางที่

๑.	ตารางประเภทสินค้าที่ขายกันระหว่างประเทศไทย
และประเทศญี่ปุ่น	๓๕
๒.	จำนวนเรือที่ไทยส่งไปค้าขายกับญี่ปุ่นในรัชสมัย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	๓๗
๓.	การส่งไหมเป็นสินค้าออกของไทย	๑๒๘
๔.	การขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในระหว่าง
สงครามโลก ครั้งที่ ๑	๑๗๒
๕.	มูลค่าสินค้าเข้าและสินค้าออกระหว่างประเทศไทย
และประเทศญี่ปุ่น	๑๘๖
๖.	รายงานการส่งข้าวออกของประเทศไทย
(พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๗๑) (เฉพาะสิงคโปร์ จีน
ฮ่องกง ญี่ปุ่น และเกาะฟอร์โมซา)	๑๘๘
๗.	ตารางประเภทสินค้าขายกันระหว่างประเทศไทย
และประเทศญี่ปุ่น	๒๐๑

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการภาพและแผนภูมิประกอบ

หน้า

ภาพที่

๑.	ภาพพระยาอุทธรณ์วงษ์เจดีย์ เทวราชทูตไทยประจำญี่ปุ่นคนแรก	๕๒
๒.	พระบรมสาทิสลักษณ์ พระบรมโอรสธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ฉลองพระองค์แบบญี่ปุ่น เมื่อคราวเสด็จแวะ ณ ประเทศญี่ปุ่น ใน พ.ศ. ๒๔๔๕	๘๖
๓.	ภาพพระยามหิธรมณฑปกรณโกศลคุณ เมื่อครั้งเป็นอัครราชทูตญี่ปุ่น ประจำไทย ภาพนี้ถ่ายเมื่อกลับจากเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘๘
๔.	ภาพนางสาวเททสึ ยาชูอิ อาจารย์ใหญ่คนแรกของโรงเรียนราชินี	๑๐๘
๕.	หนังสือที่พระญี่ปุ่นออกคุ้มครองคนจีน	๑๔๐ - ๑๔๑
๖.	แผนที่แสดงที่ดินที่นายยูงวิจิโกเรมาตซุ คนในบังคับญี่ปุ่นซื้อจากพระยาประสงคสรพรพการ และพระยาราชเวสรมณฑล	๑๘๓
๗.	แผนภูมิแสดงการเพิ่มปริมาณการส่งชาวออกกระหว่าง
ค.ศ. ๑๘๕๗ - ๑๘๕๐	๒๐๓

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น ส่วนใหญ่นิยมศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศตะวันตก ญี่ปุ่น^๑ เป็นประเทศทางตะวันออกที่ขณะนี้มีฐานะเป็นมหาอำนาจ มีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจในประเทศไทยมาก คือ ได้เปรียบดุลการค้าเป็นมูลค่าถึง ๖,๗๖๑ ล้านบาท ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๒)^๒ มีบริษัทญี่ปุ่นเข้ามาทำการค้าและประกอบกิจการอุตสาหกรรมอยู่ถึง ๒๓๓ บริษัท เป็นอุตสาหกรรมประเภทโลหะ เคมี สี พลาสติก อาหาร

^๑"ญี่ปุ่น" เป็นประเทศที่ประกอบด้วยเกาะต่าง ๆ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศจีน จีนเรียกญี่ปุ่นว่า "ชิปปอน" หมายถึง ที่เกิดของพระอาทิตย์ เพราะได้เห็นดวงอาทิตย์โผล่จากขอบฟ้าที่แผ่นดินนั้น ฝรั่งเศสนำคำนี้มาแปลว่า Origin of the sun หรือ ดินแดนรุ่งอรุณ มาร์โคโพลโล ได้เรียกญี่ปุ่นตามคำที่จีนเรียกแต่เปลี่ยนไปเป็น "ชิปิงงู" (Zipangu) เข้าใจว่าการที่คนไทยเรียก "ญี่ปุ่น" ก็คงจะเพี้ยนมาจากคำว่า ชิปิงงู นั้นเอง

ญี่ปุ่นเองรับคำว่า ชิปปอน มาเรียกเพี้ยนเป็น ๒ คำ คือ นีปปอน (Nippon) หรือ นิฮอน (Nihon) เขียนเป็นตัวอักษรจีนตัวเดียวกัน และมีความหมายเหมือนกัน และควายอากัษจากความหมายของคำดังกล่าวนี้ ญี่ปุ่นจึงทำธงชาติเป็นรูปดวงอาทิตย์ (จุกกลมแดง) ลอยอยู่บนฟ้า

จาก : สารานุกรม (เล่มที่ ๑๑) หน้า ๖๕๗๔

^๒เขียน ทีระวิทย์, ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น (สิ้นสุด พ.ศ. ๒๕๑๗), สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประมง และสิ่งทอ เป็นต้น^๑ ด้วยเหตุนี้เองจึงนำศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ว่าในสมัยก่อนนั้นเป็นไปในรูปใด ญี่ปุ่นได้เปรียบคุณการค่าจากไทยเป็นมูลค่ามากเช่นนี้หรือไม่ การศึกษานี้จะทำให้เราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในปัจจุบันดีขึ้น

เหตุที่ผู้เขียนเลือกศึกษาความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นช่วงระยะเวลาที่ไม่มีผู้ใดทำการวิจัยมาก่อน และประกอบกับเป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศ พัฒนาประเทศตามแบบตะวันตก มีฐานะเป็นเพียงประเทศเล็ก เช่นเดียวกับไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ต่อมาญี่ปุ่นสามารถขยายอิทธิพลทางแถบเอเชียตะวันออก มีฐานะเป็นมหาอำนาจทางการทหารใน พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๕) เนื่องจากรบชนะรัสเซีย และสามารถขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในขณะที่ประเทศไทยยังคงเป็นประเทศเล็ก ๆ ทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เหมือนเดิม จึงนำศึกษาถึงความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้น เป็นไปในลักษณะใด วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สิ้นสุดลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นรัชกาลสุดท้ายที่ไทยมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

งานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นที่ได้ทำกันมาแล้วนั้น เป็นงานวิจัยเรื่องราวระหว่างประเทศทั้งสองหลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นระยะเวลาที่สามารถศึกษาถึงความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองได้อย่างเด่นชัด และมีเอกสารที่จะประกอบการวิจัยอย่างมากมาย

^๑สถาบันวิจัยธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, การศึกษาเรื่องบทบาททางการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทย (๒๔๔๔ - ๒๕๑๓) หน้า ๓๑ - ๔๒.

งานวิจัยที่รู้จักกันดีก็คืองานวิจัยของ Edward Thadeus Flood ชื่อว่า "Japan's Relations with Thailand : 1928 -41" เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ซึ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ของประเทศไทยทั้งสองในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จนถึงเริ่มสงครามโลกครั้งที่ ๒ งานวิจัยอีกเล่มหนึ่งก็คือ "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น (สิ้นสุด พ.ศ. ๒๕๑๗)" ของ ดร. เขียน ชิระวิทย์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้เน้นหนักทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยทั้งสองในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๗ ในการเขียนวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนได้อาศัยงานวิจัยทั้งสองที่กล่าวมานี้เป็นแนวทาง ที่จะศึกษาถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่ญี่ปุ่นเริ่มเปิดประเทศใน พ.ศ. ๒๓๘๗ (ค.ศ. ๑๘๔๔)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึง

๑. นโยบายของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นชาติทางเอเชียด้วยกันว่าเป็นไปในลักษณะใด
๒. อิทธิพลของญี่ปุ่นต่อการปรับปรุงประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. บทบาทของชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาบริหารราชการในประเทศไทย
๔. สิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ญี่ปุ่นได้รับจากไทย ปัญหาและความพยายามของไทยที่จะยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
๕. การค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น มีอะไรเป็นสินค้าเข้า สินค้าออก การได้เปรียบดุลและเสียเปรียบดุลระหว่างประเทศไทยทั้งสอง
๖. ความพยายามของญี่ปุ่นที่จะเพิ่มอิทธิพลของตนในประเทศไทย ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้เขียนจะศึกษาถึงความสัมพันธ์ของประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

- ๑. ทำให้ทราบถึงนโยบายของรัฐบาลไทยที่ปฏิบัติต่อชาติทางแถบเอเชีย
- ๒. เห็นถึงอิทธิพลของญี่ปุ่น ในการปรับปรุงประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๓. ทำให้เห็นถึงอิทธิพลของญี่ปุ่นที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นในประเทศไทย ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของประเทศไทยทั้งสองในปัจจุบันนี้ได้ดียิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัยและข้อมูลที่ใช้

ในการดำเนินการวิจัย ผู้เขียนได้ใช้วิธีศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑. เอกสารชั้นต้น (primary sources)
- ๒. เอกสารชั้นรอง (secondary sources)

เอกสารชั้นต้น เป็นเอกสารที่ยังมิได้มีการพิมพ์เผยแพร่ อยู่ในลักษณะเป็นต้นฉบับและตัวพิมพ์ในสมัยนั้น ๆ มีแหล่งค้นคว้า คือ

- ก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นแหล่งที่เก็บเอกสารชั้นต้นมากที่สุด ซึ่งได้แก่ หนังสือโต้ตอบ ประกาศ และบันทึกต่าง ๆ เป็นต้น จากแหล่งเอกสารนี้ ทำให้ผู้เขียนทราบว่าประเทศไทยมีการติดต่อกับประเทศญี่ปุ่นทางใดและอย่างไร
- ข. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารส่วนมากเป็นสนธิสัญญาที่ไทยทำกับประเทศต่าง ๆ และพร้อมกันนั้นก็ยังมีบันทึกของข้าราชการที่ทำงานเกี่ยวกับการต่างประเทศ จากเอกสารเหล่านี้ทำให้ทราบถึงกิจการต่างประเทศอย่างละเอียด

ค. สถาบันไทยคดีศึกษา เป็นที่เก็บไมโครฟิล์มเอกสารของอังกฤษ จากข้อมูลเหล่านี้ทำให้ผู้เขียนได้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ที่ขึ้น

ง. เอกสารรัสเซีย ชื่อว่า **Politika Kapitalitiches kikh Depjav i Natsionalno - os voboditelnoie dvijenie v Yogo-Vostochnoi Asie : Dokumenty u Materialy Chast II** ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษ โดย Mr. Bruno Baron เพื่อการศึกษาของนิสิตชั้นปริญญาโท บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เอกสารนี้ผู้เขียนนำมาใช้เพื่อทดแทนเอกสาร ญี่ปุ่นที่ผู้เขียนหาได้น้อย เพื่อให้ได้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารชั้นรอง (Secondary source) เป็นพวกเอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว มีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ซึ่งหาได้จากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น รวมทั้งวิทยานิพนธ์ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

วิธีดำเนินการศึกษาจะนำความรู้ที่ได้จากเอกสารทั้งหมดนี้ มาวิเคราะห์ และตีความตามแบบประวัติศาสตร์ (Analytical Historical Research) และนำเสนอแบบพรรณนา (Descriptive Method)

ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารที่ใช้ในการวิจัย

จะพบว่าเอกสารที่ใช้ในการวิจัยส่วนมากเป็นเอกสารทางฝ่ายไทย ผู้เขียน ขอภัยที่ไม่สามารถจะหาเอกสารทางค่านญี่ปุ่นได้มากเท่ากับเอกสารทางฝ่ายไทย ทั้งนี้เพราะเอกสารชั้นต้นของญี่ปุ่นที่เก็บอยู่ที่กรุงโตเกียวได้สูญหายไปตั้งแต่ครั้ง สงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่วนที่เหลืออยู่ก็ยังมีได้ทำการรวบรวม ประกอบกับผู้เขียนมี อุปสรรคทางด้านภาษาอีกด้วย จึงทำให้การจะได้อะไรซึ่งเอกสารเหล่านั้นเป็นไปด้วย ความยากลำบาก ผู้เขียนได้แต่เอกสารชั้นต้นประเภทบันทึกของชาวญี่ปุ่นที่เข้ามารับ ราชการในประเทศไทย เช่น นายมาซาโอะ และ นางสาวยาซุอิ และเอกสาร ทางราชการบ้างเล็กน้อย เช่น สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

ส่วนเอกสารที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองนั้นเป็นเอกสารชั้นรอง ค้าย
เหตุที่ผู้เขียนมีเอกสารทางคำญี่ปุ่นไม่มากนัก ผู้เขียนจึงพยายามใช้เอกสารของ
ประเทศที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทย ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเข้าช่วย เช่น
เอกสารของอังกฤษ และรัสเซีย ซึ่งเอกสารของทั้งสองชาตินี้จะช่วยให้ผู้เขียน
มองเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนและเข้าใจมากยิ่งขึ้น

คำชี้แจงบางประการ

ในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีปัญหาประการหนึ่ง คือ การใช้ชื่อบุคคล
สถานที่เกี่ยวกับญี่ปุ่น ซึ่งระบุไว้ในเอกสารภาษาไทยแต่ละแห่งไม่ตรงกัน เช่น
นายโทคิชิ มาซาโอะ ในเอกสารชั้นต้นเรียกหลายแบบ เช่น "มาซา" "มาซาโอะ"
"มาซาโอะ" เพื่อเป็นการตัดปัญหาในเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ขอให้อาจารย์แผนกภาษา
ญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ เป็นผู้อ่านชื่อบุคคลหรือสถานที่ต่าง ๆ นั้นจากภาษาอังกฤษ
ที่มีกำกับอยู่ และใช้คำนั้นเป็นหลักในการเขียน โดยจะมีคำอธิบายบอกว่าชื่อนั้น
ในเอกสารชั้นต้นเรียกว่าอย่างไร ส่วนที่ปรากฏในเครื่องหมายอัญัญประกาศยังคง
ใช้ตามแบบเดิมที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้น ส่วนคำบางคำที่ไม่มีภาษาอังกฤษกำกับอยู่
ผู้เขียนยังคงใช้ตามแบบที่ปรากฏในเอกสารชั้นต้น

นอกจากนั้นคำในภาษาไทยหลายคำสะกดต่างกัน เช่น สมเด็จพระมหา
เทววงศ์โรปกการ มีทั้ง "เทววงศ์" และ "เทววงษ์" ผู้เขียนได้ใช้ "เทววงศ์"
ตลอดการเขียน ส่วนที่ปรากฏในเครื่องหมายอัญัญประกาศนั้นคงเดิมตามที่ปรากฏใน
เอกสาร อีกประการหนึ่ง ชื่อ หรือ พระนาม ชุนนาง พระบรมวงศานุวงศ์ที่สำคัญ
นั้นได้เรียกกระบุตามยศ ตำแหน่งราชทินนามชั้นสูงสุดที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป
ไม่เรียกตามยศในขณะนั้น เช่น สมเด็จพระมหาเทววงศ์โรปกการ สมเด็จ
กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ยกเว้นกรณีที่ต้องการเน้นถึงตำแหน่ง ยศ ในเวลานั้น
เช่นกรณีที่สมเด็จพระมหาเทววงศ์โรปกการ ลงพระนามในปฏิญญาทางไมตรีและ
พาณิชย์ ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๓๐ ครั้งยังทรงดำรงพระยศ
เป็นกรมหลวงเทววงศ์โรปกการ เป็นต้น